

LA FURA'S KNIEVAL VOOR DE VIDEOWALL

Der Ring des Nibelungen in de opera van Valencia
in een productie van La Fura dels baus

door Jos Hermans

Das Rheingold. Eerste scène

Al 25 jaar is het Catalaanse theatercollectief La Fura dels Baus één van de drijvende krachten achter de vernieuwing van het theater. Die vernieuwingsdrang manifesteert zich doorgaans in het visuele aspect van hun voorstellingen, niet zelden met de inzet van hoogtechnologische middelen. Het integreren van de locatie in de voorstelling en het unieke choreograferen van de Fura-acrobaten is een ander typisch kenmerk van de Fura-strategie. Dat laatste vindt zijn wortels in het straattheater waaruit het collectief is ontstaan. Dat La Fura anno 1999 in de opera stapte is de verdienste van Gerard Mortier. Met *La Damnation de Faust*, hun eersteling, hadden Alex Ollé en Carlus Padrissa een unieke bewegingsdramaturgie ontworpen voor de niet ensceneerbaar geachte "légende dramatique" van Berlioz. Gecompleteerd door Frank Aleu's nooit opdringerige video-beelden was hier een uitgekend en uitgebalanceerd dramaturgisch concept ontstaan dat eigenlijk geen voorbeeld had. *La Damnation de Faust* was een schot in de roos voor La Fura en één van de grote realisaties van Gerard Mortier in Salzburg. De productie van *Die Zauberflöte* die

daarop volgde was dan weer een miskleun voor de Ruhrfestspiele. Gelukkig kon enkele maanden geleden in De Munt worden vastgesteld dat La Fura in een kleinschalige productie als die van *Le Grand Macabre* opnieuw in staat was een bijzonder geslaagd evenwicht te bereiken tussen het multimediale en het scenisch potentieel van goed geleide acteurs. Dat laatste bevond zich in de handen van Alex Ollé en Valentina Carrasco. Jammergenoeg is die balans in de Valenciaanse Ring onder leiding van Carlus Padrissa niet terug te vinden. Padrissa heeft deze Ring immers van meetaf aan opgeofferd aan de visuele overkill van een videowall en de overige scenografische middelen zodanig laten ontwerpen dat enige vorm van acteursregie nagenoeg onmogelijk is. De Rijndochters zitten gevangen in plexiglazen zwembassins die, hangend aan kabels, een meter boven het podium zweven. Die zijn tot niets meer in staat dan golvende zwembewegingen met de armen of een koprol in het water. De nornen zijn opgehangen aan katrollen, de draadstrengen liggen gedrapeerd tussen de schermen van de videowall. De goden en de

reuzen bewegen zich voort in spuuglelijke karretjes die door Fura-medewerkers worden voortgeduwd, soms tot half boven de orkestbak. De op en neergaande bewegingen van die karretjes is van een weezinwekkende banaliteit. Erger nog, elke psychologische ontwikkeling van de goddelijke personages, leden van een dysfunctionele familie notabene, is daardoor de facto uitgesloten. Slechts af en toe is deze scenische aberratie zinvol: wanneer Donner zijn onweerstijding 4 meter boven de orkestbak uitzingt dan kan er sprake zijn van een nieuwe ervaring, visueel zowel als akoestisch. Maar de grote monologen en duetten in de Ring hebben een subtiele acteursregie nodig om geloofwaardige dramatische personages op het toneel te zetten. Zonder red je het niet. Ook niet met terabytes aan pixels. Dat is in een notendop het grote manco van deze Ring.

Eens de goden uit het verhaal zijn verdwenen krijgt de acteursregie theoretisch weer een kans maar die wordt dan weer niet benut. De regie is zwakker dan alles wat tijdens de laatste 30 jaar in Bayreuth te zien is geweest. Alsof Chéreau nooit bestaan heeft. De acteurs zijn geheel aan hun lot overgelaten, geen enkele beweging lijkt geboren vanuit een innerlijke noodzaak en dat is gezien de ervaring van de meeste solisten toch werkelijk zonde. Stephen Milling immobiliseren in een reuzenkarretje begint dan heel sterk te lijken op verspilling van talent, zeker wanneer je bedenkt tot welke genuanceerde portretten hij in staat was in de Ring van Kopenhagen. Handelen vanuit een innerlijke noodzaak blijft tot nader order nog altijd een axioma van het theater!

Zich bewust van deze scenische inertie liet Padrissa vorig jaar Hans Peter Lehmann uit Hannover invliegen om als scenische coach op te treden voor

Siegfried. Wellicht heeft die weinig kunnen uitrichten want zijn naam is in het programmaboek niet terug te vinden. Hoedanook, Lance Ryan en Gerhard Siegel, niet gehinderd door enige scenografische hinderpaal, slagen erin om tijdens het eerste bedrijf van *Siegfried* de scenische inertie van deze Ring voor het eerst te doorbreken. Voor Lance Ryan is de ervaring opgedaan bij Ivo Van Hove en David McVicar hierbij allicht van doorslaggevende betekenis geweest.

Padrissa heeft zich uitsluitend met zijn Fura-acrobaten ingelaten, een kolfje naar zijn hand zou je denken als je weet dat hij ook de orgiescène in Tom Tykwers verfilming van Süsskinds "Het Parfum" heeft geregisseerd. Padrissa heeft zich te pletter gezocht naar scenografische oplossingen om zijn acrobaten aan de slag te houden. Dat levert meestal erg fraaie resultaten op die op het toneel evenwel niet altijd even werkzaam zijn.

Video was dus van meetaf aan La Fura's belangrijkste troefkaart en dat kon in allerlei varianten met wisselend succes worden beleefd: er was live-video, er was projectie op een halfdoorschijnende voordoek, er was retroprojectie met een videowall van 12 grote schermen. Live video werd slechts éénmaal aangewend met name tijdens de treurmuziek volgend op Siegfrieds dood. Het lijk werd op de schouders door de zaal gedragen terwijl het orkest op de videowall werd getoond. Omdat het orkest op dat moment een belangrijke commentaarfunctie heeft was dat in dramaturgisch opzicht een uitstekend idee. Het gebeurde echter met zo'n lamentabele resolutie dat het beoogde effect onmiddellijk verzandde. Het beeld op de videowall daarentegen was altijd state-of-the-art, steeds helder en met een geweldige resolutie, kleurrijk en zinnep-

Die Walküre. Eerste bedrijf

Siegfried. Prelude derde bedrijf

rikkelend, een gewillig canvas voor Frank Aleu's computer-gegeneerde prentenboek. Jammergenoeg worden de beelden van dat prentenboek meestal louter illustratief aangewend. Een typisch voorbeeld: wanneer Brünnhilde de kwetsbare plek van Siegfried verklapt krijg je zeer uitvergroete beelden te zien van een elektronische zoeker in een high-tech wapen. Dat is zodanig redundant dat het zelfs gaat storen. De beste resultaten levert La Fura met zijn modulaire videowall wanneer deze zich aaneensluit tot een echte reuzentelevisie met 12 schermen en bijna het gehele toneel overspant. De prelude tot het derde bedrijf van Siegfried was zo'n "moment de gloire": op het moment dat de meest opwindende muziek van de gehele Ring te horen is staat Wotan voor de wall terwijl de virtuele camera de toeschouwer deelachtig maakt aan een sensationele vlucht over een bergachtig sneeuwlandschap. Samen met Wotan op zoek naar Erda als het ware. Een beeld dat naadloos aansluit op de partituur en daardoor onmiddellijk zijn dramaturgische legitimatie weet te vinden. Een ander hoogtepunt doet zich even later voor wanneer Siegfried zich naar de door vuur omringde rots van Brünnhilde begeeft. Op zulke momenten is la Fura niet te kloppen en besef je dat je kortstondig een blik werd gegund op de toekomst van opera in het theater, een sensatie die sterker is dan de Imax-films die je in de aanpalende Hemisphere van Santiago Calatrava te zien krijgt.

DAS RHEINGOLD

Das Rheingold is de voorstelling die het meest verlamd is door de onbestaande acteursregie. De eerste belangrijke scène van de Ring, die tussen Alberich en de Rijndochters, heeft daardoor nauwelijks impact. De psychische beschadiging die Alberich hoort op te lopen door de afwijzingen

van het zwemmende drietal krijgt geen kans om zich te ontwikkelen. Het Rijngoud wordt opgevoerd als een gouden foetus die de Rijndochters lijken te baren in hun zwemkuipen. Met andere woorden: macht staat hier gelijk met het bezit over het leven. Het is die formule die Alberich zal roven en vervolgens exploiteren in zijn kloonfabriek.

Wotan, een superrationele visionair, krijgt op de video de gestalte van een driedimensioneel draadmodel opgetrokken uit computergraphics. Loge verplaatst zich op een met batterijen aangedreven scootertje dat zijn personage immobiliseert tot het rijden van rondjes.

Erg geslaagd is de afdaling naar Nibelheim. Frank Aleu pakt hier voor het eerst uit met één van zijn geweldige computersimulaties. De dalende intervallen van de muziek worden ook visueel vertaald in een neerwaartse reis door de krochten van de aardbodem tot een stoom en damp verslindende fabriek opdoemt waar Wagner zo'n hekel aan had. In Alberichs fabriek worden embryo's uitgebreed tot mensen die als slachtvee aan de haak van een kettingconveyor terecht komen. Dezelfde goudglanzende lichamen van de Fura-medewerkers zullen later gebruikt worden bij de ruil voor Freia.

Het slotbeeld geeft een Walhalla te zien dat opgetrokken is uit een vertikaal netwerk van een 30-tal acrobaten. Van dit Walhall vermoed ik dat het Wotans nieuwe wereldorde moet belichamen, een beeld dat te artificieel is om echt te overtuigen.

DIE WALKURE

Redelijk geslaagd is de prelude. Ze toont een wilde achtervolging door een sinister bos waarin de contouren van een wolf verschijnen. Visueel komt de klemtoon vervolgens op Frank Aleu's prachtige video-es te liggen. Die kan regel-

Lance Ryan en Jennifer Wilson

matig oplichten met romantische kleuren en Wotans raven herbergen. Sieglinde ligt als een hond aan de ketting. Botten liggen over de vloer verspreid. Het trio van Walkure I is echter niet bij machte het meest elementaire spel van aantrekking en afstoting te ontwikkelen. Iets beter is de finale wanneer Sieglinde zich bevrijd heeft van haar Neanderthaler-look en zich tracht op te warmen aan haar Siegmundveteraan.

De prelude tot het tweede bedrijf toont één van die schaarse momenten waarbij de gewraakte karretjes zinvol worden aangewend: terwijl een razendsnelle intergalactische video voorbij raast verschaffen ze de illusie dat Wotan en Fricka in de videobeelden zweven. Voor zijn grote monoloog gaat Wotan rustig zitten terwijl het juist zijn eigen bewegingsdramaturgie samen met zijn vocale interpretatie is die de monoloog van de ondergang kunnen red- den. Eén van de schermen illustreert de key issues van zijn betoog. Dat is nooit een goed idee.

De Todesverkündigung mist zijn effect grotendeels. Peter Van Praet doet op dat moment bijzonder weinig met het licht en de ondersteuning van de video is ondermaats. De val van Siegmund is zwak, die van Hundung nog zwak- ker. Het tweede bedrijf eindigt met een mooi maar enigmatisch beeld : grote metalen blokken richten zich op tot een soort Calder-mobiel waar de acrobaten van La Fura aanhangen.

Het derde bedrijf was zeer vervelend. De Walkürenritt heeft weinig meer in petto dan de slinger- beweging van een menselijke bol. Het lange duet tussen

vader en dochter kabbelt eindeloos voort. Hoe zou het af- scheid kunnen ontroeren wanneer er voordien niets is op- gebouwd?

SIEGFRIED

Siegfried is met voorsprong de meest geslaagde voorstel- ling. Ze bevat zowel de mooiste als de in dramaturgisch opzicht dwingendste beelden. Ze levert ook het bewijs dat het stuk als een sprookje kan worden opgevoerd. Contrair aan de tekst voert Aleu's virtuele camera ons terug naar Nibelheim, naar het goed uitgeruste laboratorium van Mime. Aleu's fantasieën rond de industriële revolutie zijn hier nog sterker dan in *Das Rheingold*, visueel domineren ze zowat het hele eerste bedrijf. De angstaanval die Mime overvalt na de weddenschap met de Wanderer wordt door de video goed ondersteund. Het is het begin van een ijzersterke finale.

Mime tracht Siegfried het vrezen te leren en bindt hem een virtuele kijker voor. Hersenscans laten er geen twijfel over bestaan dat Siegfried het vrezen nog steeds niet onder de knie heeft. De beide protagonisten werken nu naar een echte van testosteron kolkende climax toe. Lance Ryan drijft zijn vocale middelen op tot het uiterste zonder te moeten forceren en overtreft zijn reeds uitste- kende prestatie in de Schmiedelieder bij de Vlaamse Opera. Met een breakdancer en robotachtige bewegingen delen Fura-figuranten in de euforie van het succesvol smeden van het zwaard: één van Padrissa's beste vondsten.

In het tweede bedrijf wordt het scènebeeld opnieuw beheerst door het "Calder-mobiel". Dat staat ditmaal voor een woud. Menselijke hagedissen en kruipende figuren jagen Alberich de stuipen op het lijf. De draak is van een teleurstellende eenvoud : 9 boxen die met behulp van pers- luchtcilinders de bewegingen van een geleedpotig dier sim- uleren. De angst voor deze ongevaarlijke design-draak moet je in de muziek zoeken. De visuele apotheose die op het Waldweben volgt en de finale afrondt is superb.

Na de opwindende prelude tot het derde bedrijf doet de Wotan/Erda dialoog weer zeer statisch aan. De con- frontatie van Siegfried met Wotan heeft scenisch meer rug- gegrapt door het uitstekende spel van Siegfried maar het rietveld dat de Fura-medewerkers op de achtergrond simu- leren is overbodig en leidt de aandacht af van de toch wel belangrijke clash tussen vader en kleinzoon. Brünnhilde's ontwaken mist magie door het onhandige spel van Jennifer Wilson. Vocaal stelt ze niet teleur en in de finale laat ze ontzettend veel power horen. Ook Lance Ryans bobijn lijkt niet op wanneer het doek valt. Visueel was dit een verbluf- fende voorstelling, één die haar plaats verdient in de opvoeringsgeschiedenis van het werk.

GOTTERDAMMERUNG

In *Götterdämmerung* herhaalt zich de povere regie van *Die Walküre*. Is een statische nornenscène niet echt desas- treus en kan de tweede scène nog enigszins profiteren van het elan opgebouwd in *Siegfried III*, na Siegfrieds Rheinfahrt is het beste voorbij. Ook Frank Aleu heeft het inmiddels zowat opgegeven. Met geen enkele van zijn vi- deo's is hij in staat om zijn exploit van *Siegfried* te herha- len. Bovendien is de videowall nu voortdurend in twee ni- veau's verdeeld om een tweede speelveld toe te laten, zodat ook het effect van de grandioze videowall meteen is gehal- veerd. De Gibichungen lijken in niets verder te staan dan Mime in zijn sci-fi-labo. Cijfers en beursgrafieken bevolken

de schermen. Allicht is Gunthers bedrijf geïnteresseerd in de formule om mensen te klonen. Op het tweede speelvlak kan Siegfried zijn bootje aanmeren, omsingeld door petflessen, een duidelijke hint naar planetaire verfloeding. In het slotbeeld van het eerste bedrijf wordt Brünnhilde gedwongen plaats te nemen tussen een wriemelende parende massa, een beeld dat Padrissa ongetwijfeld uit "Het Parfum" heeft geadopteerd, een beeld overigens dat eerder lust opwekt dan de geestelijke nood van een nakende verkrachting.

Een mooi effect was de projectie op het voordoek tijdens de dialoog van Alberich en Hagen. Scenisch gebeurde er dan weer niets. Nooit had Hagen een scenisch profiel. Zwart was alleen Matti Salminens stem. Het koor presteerde uitstekend maar stond vaak niets te doen. Deze *Götterdämmerung* kabbelde rustig voort en sloot deze Ring af met een voorspelbare vlammenzee op alle videoschermen. Er waren ook enkele ergerlijke regiefouten te zien: Guttrune die medelijden toont voor Brünnhilde, maak dat maar eens mee tussen vrouwelijke rivalen! Of Siegfried die de Ring snel wegmoffelt wanneer Brünnhilde hem wijst op de Ring aan zijn vinger; alsof hij zich bewust is van zijn verraad en de vergeetdrank er niet toe doet.

DE CAST

Voor deze Ring had Valencia een topcast in huis, sterker dan die van Bayreuth. Matti Salminen, ooit de beste Hunding van de planeet, kan nog steeds veel waarmaken van de partij die hij 30 jaar geleden met zoveel meer présence onder Chéreau heeft gezongen. De donkere kern is er nog steeds maar de voordracht wordt steeds maniëristischer en de frasering is niet meer zo fraai als bij zijn jongere collega Stephen Milling. Teleurstellend was ook zijn rol-identificatie als Hagen. En dan te bedenken wat je daar al niet mee kan doen! Stephen Milling, die enkel te horen was als Fafner, krijgt van mij de gouden palm voor klankschoonheid en eloquente voordracht.

Storend aan Placido Domingo's voordracht was het overdreven legato en de soms ongepaste portamenti. Soms flakkerde een aangename warmte op in zijn stem als een herinnering aan betere dagen. Meestal was de frasering niet bijzonder fraai meer en nog steeds articuleert hij in dat onbegrijpelijke Duits. Zijn Wälse-roepen zijn nog behoorlijk indrukwekkend, zijn acteursprestatie als icoon van een vervlogen era is dat veel minder.

Eva-Maria Westbroek zou gebaat zijn met wat meer romigheid en warmte maar aan slagkracht ontbreekt het haar geenszins. Ze bevestigde opnieuw haar positie als één van de leading Sieglindes van het ogenblik. Erg gelukkig zal ze wel niet geweest zijn met de Neanderthalerlook en het weinig flatterende kostuum.

De onlangs nog aan een hersentumor geopereerde Juha Uusitalo beschikt over het juiste stemtype voor Wotan: een zalvende maar ook krachtdadige basbariton die hij met warmte en vaderlijkheid kan inkleuren. Als acteur lijkt hij tot weinig meer te bewegen dan de routineuze gebaren van een obeze zangmachine. Zijn monoloog, de eigenlijke lakmoesproef voor elke Wotan, was typerend voor zijn gehele voordracht. Nooit kan hij zijn partij echt omzetten in een persoonlijk statement en het rubato ontwikkelen dat typerend is voor een echte persoonlijkheid. Wat hij vooral mist is emissie. Zowel in "Abendlicht stahlt der Sonne Auge" als in "Götternot" als in "Wer meines Speeres Spitze

fürchtet," drie momenten waarbij de Wotanvibraties de zaal moeten vullen, geraakte hij niet over het orkest heen.

Franz-Josef Kapellmann is een ervaren Alberich en zong de partij meer dan verdienstelijk maar met zijn personage, één van de boeiendste uit de Ring, kon hij gezien de omstandigheden niet veel aanvangen.

Jennifer Wilson was een ontdekking. Wat een power schuilt er niet achter dat borstkuras! Haar hele voordracht was loepzuiver; in het borstregister kon de stem wat onstabiel worden. Als actrice geraakt ze niet verder dan de klassieke stereotiepe gebaren. Na een bezoek aan de dieetspecialist zou ze haar voordeel kunnen doen met een bezoek aan een stemmencoach om te schaven aan haar imperfecte dictie. Vooral moet ze de kans krijgen om met enkele goede regisseurs te werken zodat ze zich beter leert te bewegen en meer persoonlijkheid kan ontwikkelen. Een grote carrière kan dan niet uitblijven.

Anna Larsson was in erg goede doen tijdens het duet met Wotan maar zij leek mij in haar expressieve mogelijkheden gehinderd door de statische vormgeving. Wedden dat ze het in Milaan beter zal doen? Daniela Denschlag als Erda zorgde voor de zwakste prestatie.

Lance Ryan is gegroeid sinds zijn debuut in de Vlaamse Opera. Men zou hem wat meer warmte kunnen toewensen in de hoogte. Zijn greep op de rol, scenisch zowel als vocaal, is adembenemend. Hij beheerst alle hoeken en kantjes van de rol. En dus staat hem niets nog in de weg voor de grote internationale carrière.

Het Orquestra de la Comunitat Valenciana heeft nog niet het internationale festivalniveau dat intendante Helga Schmidt voor ogen heeft. Voor Lorin Maazel is er nog wat werk voor de boeg indien het orkest zich effectief wil meten met de Wiener of Berliner Philharmoniker. Daarvoor klonk het orkest in het algemeen een beetje te ruw en een beetje kleurloos. Soms waren bepaalde instrumentengroepen onvoldoende hoorbaar. Zubin Mehta zweert bij een zeer gematigd tempo en dat kan hij bijna altijd gepast doen lijken. Nooit had ik het gevoel dat het een zanger hinderde, het allerminst nog wel bij Lance Ryan die zoveel vrijheid in zijn voordracht ontwikkelde dat het leek alsof hij zich van het orkest niets hoefde aan te trekken. Mehta's lezing was verder voldoende dynamisch gedifferentieerd en zonder enige uitzondering gaf hij de juiste ondersteuning wanneer die verlangd werd.

DAS RHEINGOLD

Palau de les Arts, Valencia, 22 juni 2009

Wotan **Juha Uusitalo**

Donner **Charles Taylor**

Froh **German Villar**

Loge **John Daszak**

Fasolt **Matti Salminen**

Fafner **Stephen Milling**

Alberich **Franz-Josef Kapellmann**

Mime **Niklas Björnling Rygert**

Fricka **Anna Larsson**

Freia **Sabine von Walther**

Erda **Daniela Denschlag**

Rijndochters **Silvia Vazquez, Ann-Katrin Naidu, Marina Prudenskaya**

DIE WALKÜRE

Palau de les Arts, Valencia 24 juni 2009

Siegmond **Placido Domingo**
Hunding **Matti Salminen**
Wotan **Juha Uusitalo**
Sieglinde **Eva-Maria Westbroek**
Brünnhilde **Jennifer Wilson**
Fricka **Anna Larsson**
Walküren **Bernadette Flaitz, Elena Pankratova, Pilar Vasquez, Maria Luisa Corbacho, Eugenia Bethencourt, Marina Prudenskaya, Manuela Bress, Daniela Denschlag**

SIEGFRIED

Palau de les Arts, Valencia 27 juni 2009

Siegfried **Lance Ryan**
Brünnhilde **Jennifer Wilson**
Wanderer **Juha Uusitalo**
Mime **Gerhard Siegel**
Alberich **Franz-Josef Kapellmann**
Erda **Daniela Denschlag**
Fafner **Stephen Milling**
Woudvogel **Marina Zyatkova**

GÖTTERDÄMMERUNG

Palau de les Arts, Valencia 30 juni 2009

Siegfried **Lance Ryan**
Gunther **Ralf Lukas**
Hagen **Matti Salminen**
Alberich **Franz-Josef Kapellmann**
Brünnhilde **Jennifer Wilson**
Gutrune **Elisabete Matos**
Waltraute **Catherine Wyn-Rogers**
Nornen **Daniela Denschlag, Pilar Vasquez, Eugenia Bethencourt**
Rijndochters **Silvia Vasquez, Ann-Katrin Naidu, Marina Prudenskaya**

Muzikale leiding **Zubin Mehta**
Regie **Carlus Padrissa**
Video **Frank Aleu**
Scenografie **Roland Olbeter**
Kostuums **Chu Uroz**
Licht **Peter Van Praet**
Orquestra de la Comunitat Valenciana